

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“ОСНОВИ ПСИХОТЕРАПІЇ”
(для бакалаврів, спеціалістів)

МАУП

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2009

Підготовлено доцентом кафедри медичної психології та психокорекції
Вакуліч Т. М.

Затверджено на засіданні кафедри медичної психології та психокорекції
(протокол № 7 від 01.04.08)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Вакуліч Т. М. Навчальна програма дисципліни “Основи психотерапії”
(для бакалаврів, спеціалістів). – К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. – 16 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни “Основи психотерапії”, вказівки до виконання контрольної роботи, теми контрольних робіт, питання для самоконтролю, список літератури.

- © Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2009
- © ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна дисципліна “Основи психотерапії” є складовою програми професійної підготовки слухачів, які навчаються в МАУП.

Мета дисципліни — ознайомити слухачів з принципами та методами сучасної психотерапевтичної роботи, висвітлити показання і обмеження для здійснення психотерапії, умови їх здійснення, порядок підготовки пацієнта, техніки, етичні моменти, тривалість і завершення психотерапії.

Сучасна психотерапія має багато напрямів — як біологічно орієнтованих, так і динамічних. Усі вони мають певні переваги, обмеження і показання до застосування. Опанування основ психотерапії та ознайомлення з широким спектром лікувального впливу дасть можливість студентам свідомо і функціональніше впроваджувати у вітчизняну медичну та психологічну практику ефективні методики допомоги пацієнтам. Сучасна психотерапевтична допомога представлена багатьма напрямками: біхевіоральним, біологічним, когнітивним, психоаналітичним, гуманістичним, соціально-психологічним. Усі вони мають свою теоретико-концептуальну базу, методологічні принципи роботи та показання для застосування.

Для успішного засвоєння цього навчального курсу слід дотримуватися вимог і рекомендацій, викладених в організаційно-методичних матеріалах МАУП. Основними навчально-методичними посібниками з курсу “Основи психотерапії” є видання, що увійшли до списку літератури.

В результаті вивчення курсу студенти повинні *знати:*

- класифікацію методів психотерапевтичного впливу;
- показання та протипоказання для кожного з видів психотерапії;
- межі лікувального впливу різних психотерапевтичних методик;

вміти:

- проводити поведінкові тренінги;
- правильно оцінювати проблематику клієнта й визначати рекомендований у конкретному випадку метод терапії;
- застосовувати окремі психотерапевтичні вправи та методики.

Знання, отримані в результаті вивчення курсу “Основи психотерапії”, є основою для подальшого поглиблення фахової спеціалізації психологів. За результатами вивчення курсу студенти складають іспит.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“ОСНОВИ ПСИХОТЕРАПІЇ”

№ пор	Назва змістового модуля і теми
1	Змістовий модуль I. Історичні аспекти виникнення психотерапії як методу лікування Теоретичні основи психотерапії. Варіанти класифікації систем, напрямів і методів психотерапії
2	Сутність сучасного розуміння психотерапевтичного впливу
3	Змістовий модуль II. Психодинамічний напрям у психотерапії Психоаналіз. Історія та розвиток
4	Сучасний психоаналітичний метод. Динамічні теорії особистості. Рівні функціонування особистості
5	Теорія розвитку самості (селф-психологія, Кохут, С. Менцос). Створення нових шкіл динамічної психотерапії (К. Юнг, А. Адлер, Е. Фромм, К. Хорні, Г. Селліван, Е. Берн)
6	Змістовий модуль III. Сучасні напрями психотерапії Сугестивна психотерапія
7	Раціональна психотерапія. Наркопсихотерапія
8	Емоційно-стресова психотерапія. Кризова психотерапія
9	Клієнт-центрована розмовна психотерапія
10	Поведінкова психотерапія
11	Ігрова терапія, арттерапія, кататимно-імажитивна психотерапія
12	Тілесно орієнтована психотерапія, музикотерапія
13	Гештальттерапія
14	Психодрама
15	Сімейна, подружня психотерапія
Разом годин:	81

ЗМІСТ
дисципліни
“ОСНОВИ ПСИХОТЕРАПІЇ”

Змістовий модуль I. Історичні аспекти виникнення психотерапії як методу лікування

Тема 1. Теоретичні основи психотерапії. Варіанти класифікації систем, напрямів і методів психотерапії

Ф. Месмер, Шарко. Поняття “тваринний магнетизм”. Сугестивні техніки терапії. Психіка і соматичні розлади. Психологічні основи фізичних розладів. Спроби “духовного” зцілення людини. Директивні методики. Динамічні напрями. Вербальні та невербальні методи.

Література [3; 6; 7; 9; 12; 17; 32]

Тема 2. Сутність сучасного розуміння психотерапевтичного впливу

Завдання психотерапевта. Основні вимоги до психотерапевта (2 семінарських заняття). Емоційна співучасність. Психологічна підтримка. Емпатичність. Конгруентність. Щирість. Довіра. Власний досвід. Кваліфікованість.

Література [2; 11; 16; 18; 21; 28]

Змістовий модуль II. Психодинамічний напрям у психотерапії

Тема 3. Психоаналіз. Історія та розвиток

Теорія З. Фрейда. Активна участь клієнта в психотерапевтичному процесі. Метод вільних асоціацій. Метод сенсорної фрустрації. Регресія. Цензура. Безсвідоме, підсвідоме, свідоме. Ід, его, суперего. Взаємодія складових психіки і формування патології. Теорія сексуальності. Фази розвитку дитини. Прояв фазної фіксації в дорослої людини. Розгалуження психоаналітичної науки.

Література [18; 25; 36]

Тема 4. Сучасний психоаналітичний метод. Динамічні теорії особистості. Рівні функціонування особистості

Теорія трібів. Селф-психологія. Теорія об'єктних стосунків. Підґрунтя сучасного психоаналітичного розуміння формування психо-

логічної структури особистості. Розлади особистості та види психологічних захистів. Психоаналіз як метод пізнання. Лікувальний психоаналіз. Фази розвитку дитини. Пренатальна, оральна, анальна, фалічна, едипальна, латентна, пубертат. Складнощі в проходженні кожної фази. Точки фіксації. Реактивні утворення. Навчання конструктивним стосункам з об'єктом. Розвиток емоцій. Розвиток особистісного стержня. Проблематика кожної фази, відображена в дорослій людині. Психотичний рівень. Межовий рівень. Нарцисизмовий рівень. Невротичний рівень. Особливості функціонування, клінічні прояви та симптоми, скарги клієнта, особливості переносу та контрпереносу, принципи роботи з представниками кожного з рівнів функціонування.

Література [3; 5; 7; 9; 13; 17; 19; 21; 27; 29]

Тема 5. Теорія розвитку самості (селф-психологія, Кохут, С. Менцос). Створення нових шкіл динамічної психотерапії (К. Юнг, А. Адлер, Е. Фромм, К. Хорні, Г. Селліван, Е. Берн)

Нарцисизмовий гомеостаз. Нормальний, патологічний, зляканий нарцисизм, антисоціальність. Формування особистісних характеристик, базоване на розвитку самооцінки. Прагнення до визнання. Прагнення до влади. Прагнення до любові. Віддзеркалення. Ідентифікація. Альтер-его. Психодинамічна теорія Юнга. Психотерапевтичний процес, структура особистості, періоди життєвого циклу за Юнгом. Основні положення адлеріанського вчення. Особливості психотерапевтичного процесу. Поняття гуманістичного психоаналізу Фрома. Концепція К. Хорні. Мета характерологічного аналізу. Психотерапія міжособистісних стосунків Г. Селлівана. Теорія трансактного аналізу Берна. Значення рольових стосунків. Ціль і мета психотерапевтичного.

Література [4; 7; 9; 10; 13; 17; 18; 21; 23; 25; 27; 29; 36; 39]

Змістовий модуль III. Сучасні напрями психотерапії

Тема 6. Сугестивна психотерапія

Навіювання (сугестія). Класифікації сугестії. Навіювання у стані бадьорості. Навіювання у стані гіпнотичного сну. Показання і проти-показання до здійснення гіпнотерапії. Ефективність методу. Техніки

і методики словесного навіювання. Введення пацієнта у фазогальмівний стан. Характеристики фаз гіпнотичного стану. Директивні і недирективні техніки. Поєднання гіпнозу з іншими психотерапевтичними техніками та процедурами. Ускладнення при гіпносугестії. Морально-етичні та правові аспекти використання сугестивних технік. Метод самонавіювання. Показання, ефективність, тривалість лікувальної дії. Керованість фізіологічних і психічних процесів. Техніки та методики аутогенного тренування.

Література [3; 4; 9; 16; 20; 21; 26; 27; 32]

Тема 7. Раціональна психотерапія. Наркопсихотерапія

Звернення технік до свідомості та логіки людини. Опора на авторитет лікаря, емоційність впливу. Гнучкість і різноманітність форм психотерапевтичного впливу. Технічні прийоми, наукові доведення, зрозумілість, ясність, послідовність навіюваних положень. Наркопсихотерапія – викликання медикаментозного субгіпнотичного стану для повнішого розкриття хворобливих переживань з наступним словесним впливом на виявлені симптоми. Наркогіпноз. Гіпнонаркоз.

Література [4; 10; 16; 20; 27; 32]

Тема 8. Емоційно-стресова психотерапія. Кризова психотерапія

Концепція лікувального впливу стресогенної ситуації як системи активного психологічного втручання. Поєднаний вплив на свідому і несвідому частини психіки пацієнта, позитивне напруження, створення емоційно-стресовою ситуацією. Техніки: сократичний діалог, емоційно-стресовий гіпноз і аутогенне тренування. Терапевтичні підходи при суїцидах і причини суїцидальної поведінки; допомога людям, які пережили суїцидальну кризу; робота з групами ризику. Особливості роботи з умираючими. Техніки психотерапії при кризових станах.

Література [2; 7; 8; 13; 17; 30]

Тема 9. Клієнт-центрована розмовна психотерапія

Теорія особистості. Теорія порушень і діагностика. Теорія терапії. Розмовна психотерапія в світлі психоаналітичної концепції. Методика терапії: емпатія, безумовне прийняття, самоконгруентність. Ефек-

тивність, показання та інтеграція терапії. Оцінка перебігу й результатів психотерапевтичного впливу.

Література [3; 25; 38; 40]

Тема 10. Поведінкова психотерапія

Теорія. Модель розладів і діагностика в поведінковій психотерапії. Мета терапії, планування та показання до неї. Техніки: стимульний контроль, контроль наслідків, моделююче навчання, когнітивні методи. Зв'язок між поведінковою терапією та психоаналізом. Перебіг терапії, перевірка ефективності, завершення роботи.

Література [3; 4; 36]

Тема 11. Ігрова терапія, арттерапія, кататимно-імажитивна психотерапія

Особливості роботи з дітьми й особами із зниженим інтелектом. Актуалізація внутрішньої проблематики у грі та лікувальний вплив ігрового процесу. Терапія творчим самовираженням, показання, успішність застосування методу. Методика й техніка кататимно-імажитивної психотерапії. Символіка сну наяву: стандартні мотиви. Показання та протипоказання до застосування.

Література [3; 4; 18; 19; 24; 28; 33–35; 39]

Тема 12. Тілесно орієнтована психотерапія, музикотерапія

Тілесний вимір психоаналітичного діалогу. Мета, межі, результат. Мова тіла у традиційній обстановці. Тілесний діалог у розширеній обстановці. Метод і техніки роботи. Музикотерапевтичне вчення. Практика, дослідження. Психоаналітичне обґрунтування методу, показання до застосування, результати роботи.

Література [18; 25; 36]

Тема 13. Гештальттерапія

Історія розвитку напрямку. Сучасний стан теорії та практики. Концепція тягара минулого досвіду, що обмежує повноту сьогоденного життя. Техніки роботи гештальттерапевта. Поняття “тут і тепер”, принцип “гарячого стільця”, спілкування з важливим відсутнім об'єктом, рольовий монолог, набуття нового досвіду при актуалізації переживань на сеансі, “закриття гештальту”. Орієнтованість напрямку на вирішення конкретної проблеми. Показання, ефективність.

Література [9; 22; 23; 38]

Тема 14. Психодрама

Історичний розвиток. Сучасний стан проблеми. Концепція психоаналізу в межах психодрами. Терапевтичні техніки. Розвиток творчих основ особистості. Диференційовані показання до застосування. Перевірка ефективності впливу психодраматичного лікування.

Література [3; 6; 9; 15; 28; 29; 36]

Тема 15. Сімейна, подружня психотерапія

Поняття “сім'я”. Визначення сімейної психотерапії. Історичний розвиток і школи сімейної терапії. Техніки лікування. Мета лікування. Визначення проблеми і її розуміння: первинні інтерв'ю. Терапія. Показання і протипоказання. Актуальність подружньої психотерапії. Техніки лікування. Концепти й методики, орієнтовані на системну теорію. Концепти і методики, орієнтовані на психоаналіз. Обстановка й умови здійснення подружньої психотерапії. Показання, протипоказання, успішність лікування.

Література [3; 4; 9; 16; 20; 21; 26; 27; 32]

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Навчальним планом дисципліни “Основи психотерапії” передбачено контроль засвоєння знань у вигляді виконання контрольної роботи реферативного типу та складання іспиту, тобто виявити ступінь засвоєння студентами фундаментальних понять психотерапії, сучасних напрямів, основних технік та методів психотерапії.

Тему контрольної роботи з дисципліни “Основи психотерапії” визначає викладач.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Показання й протипоказання до здійснення психотерапії.
2. Прогноз у психотерапії.
3. Класифікація психотерапевтичних методів.
4. Гіпноз і аутогенне тренування.
5. Директивні й недирективні техніки гіпнозу.
6. Техніки та методики аутогенного тренування.
7. Показання, ефективність, тривалість лікувальної дії гіпнозу.
8. Раціональна психотерапія.
9. Наркопсихотерапія.

10. Емоційно-стресова психотерапія.
11. Кризова психотерапія.
12. Терапевтичні підходи при суїцидах.
13. Особливості роботи з умираючими.
14. Концепція психоаналітичного вчення про хвороби.
15. Теорія конфлікту.
16. Нарцисизм і самість.
17. Теорія об'єктних стосунків.
18. Теорія афектів.
19. Діагностика в психоаналітичній психотерапії.
20. Індивідуальна психоаналітична психотерапія.
21. Групова психоаналітична психотерапія.
22. Показання, тривалість, ефективність психоаналітичної психотерапії.
23. Клієнт-центрована розмовна психотерапія.
24. Теорія особистості в розмовній психотерапії.
25. Теорія порушень і діагностика в розмовній психотерапії.
26. Розмовна психотерапія у світлі психоаналітичної концепції.
27. Поведінкова психотерапія.
28. Техніки поведінкової терапії.
29. Зв'язок між поведінковою терапією та психоаналізом.
30. Ігрова терапія.
31. Арттерапія.
32. Кататимно-імажитивна психотерапія.
33. Тілесно орієнтована психотерапія.
34. Музикотерапія.
35. Гештальттерапія.
36. Психодрама.
37. Концепція психоаналізу в межах психодрами.
38. Сімейна психотерапія.
39. Школи сімейної терапії. Техніки лікування.
40. Концепції й методики подружньої психотерапії.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТОРОЛЮ

1. Поняття “психотерапія”. Мета навчання.
2. Показання і протипоказання до здійснення психотерапії.
3. Прогноз при психотерапії.
4. Базові критерії для оцінки показань і прогнозу.

5. Вторинні причини захворювання.
6. Уникнення хроніфікації патологічного процесу.
7. Інтелектуальна диференційованість методів психотерапії.
8. Психотерапевтичний контракт.
9. Класифікація психотерапевтичних методів.
10. Поняття “гіпноз” і “аутогенне тренування”.
11. Показання і протипоказання до здійснення гіпнотерапії.
12. Характеристики фаз гіпнотичного стану.
13. Техніки і методики словесного навіювання.
14. Метод самонавіювання.
15. Введення пацієнта в фазогальмівний стан.
16. Поєднання гіпнозу з іншими психотерапевтичними техніками та процедурами.
17. Ефективність методу гіпнозу.
18. Директивні і недирективні техніки гіпнозу.
19. Техніки і методики аутогенного тренування.
20. Показання, ефективність, тривалість лікувальної дії гіпнозу.
21. Раціональна психотерапія.
22. Наркопсихотерапія.
23. Технічні прийоми, наукові доведення раціональної психотерапії.
24. Емоційно-стресова психотерапія.
25. Кризова психотерапія.
26. Концепція лікувального впливу стресогенної ситуації.
27. Позитивне напруження.
28. Сократичний діалог.
29. Емоційно-стресовий гіпноз.
30. Емоційно-стресове аутогенне тренування.
31. Терапевтичні підходи при суїцидах.
32. Особливості роботи з умираючими.
33. Техніки психотерапії при кризових станах.
34. Допомога людям, які пережили суїцидальну кризу.
35. Концепція психоаналітичного вчення про хвороби.
36. Теорія конфлікту.
37. Нарцисизм і самість.
38. Теорія об’єктних стосунків.
39. Теорія афектів.
40. Діагностика в психоаналітичній психотерапії.
41. Методи індивідуальної психоаналітичної психотерапії.
42. Інтерактивна індивідуальна терапія.

43. Методи групової аналітичної психотерапії.
44. Показання, тривалість, ефективність психоаналітичної психотерапії.
45. Клієнт-центрована розмовна психотерапія.
46. Теорія особистості в розмовній психотерапії.
47. Теорія порушень і діагностика в розмовній психотерапії.
48. Теоретичні основи розмовної терапії.
49. Розмовна психотерапія у світлі психоаналітичної концепції.
50. Емпатія, безумовне прийняття, самоконгруентність.
51. Ефективність, показання та інтеграція клієнт-центрованої терапії.
52. Оцінка перебігу і результатів психотерапевтичного впливу клієнт-центрованої терапії.
53. Поведінкова психотерапія.
54. Модель розладів і діагностика в поведінковій психотерапії.
55. Мета, планування та показання до поведінкової терапії.
56. Техніки поведінкової терапії.
57. Стимульний контроль.
58. Контроль наслідків.
59. Моделююче навчання.
60. Когнітивні методи поведінкової терапії.
61. Зв'язок між поведінковою терапією та психоаналізом.
62. Перебіг поведінкової терапії.
63. Перевірка ефективності, завершення поведінкової терапії.
64. Ігрова терапія.
65. Арттерапія.
66. Кататимно-імажитивна психотерапія.
67. Показання, успішність застосування методу арттерапії.
68. Показання, успішність застосування кататимно-імажитивної психотерапії.
69. Символіка сну наяву: стандартні мотиви.
70. Терапія творчим самовираженням. Показання і протипоказання до застосування.
71. Лікувальний вплив ігрового процесу.
72. Тілесно орієнтована психотерапія.
73. Музикотерапія.
74. Мета, межі, результат тілесно орієнтованої психотерапії.
75. Мета, межі, результат музикотерапії.
76. Метод і техніки роботи в тілесно орієнтованій психотерапії.

77. Метод і техніки роботи в музикотерапії.
78. Гештальттерапія.
79. Поняття “тут і тепер”.
80. Принцип “гарячого стільця”.
81. Спілкування з важливим відсутнім об’єктом.
82. Рольовий монолог.
83. “Закриття гештальту”.
84. Психодрама.
85. Концепція психоаналізу в межах психодрами.
86. Перевірка ефективності впливу психодраматичного лікування.
87. Визначення сімейної психотерапії.
88. Історичний розвиток і школи сімейної терапії.
89. Техніки лікування.
90. Концепти і методики подружньої психотерапії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

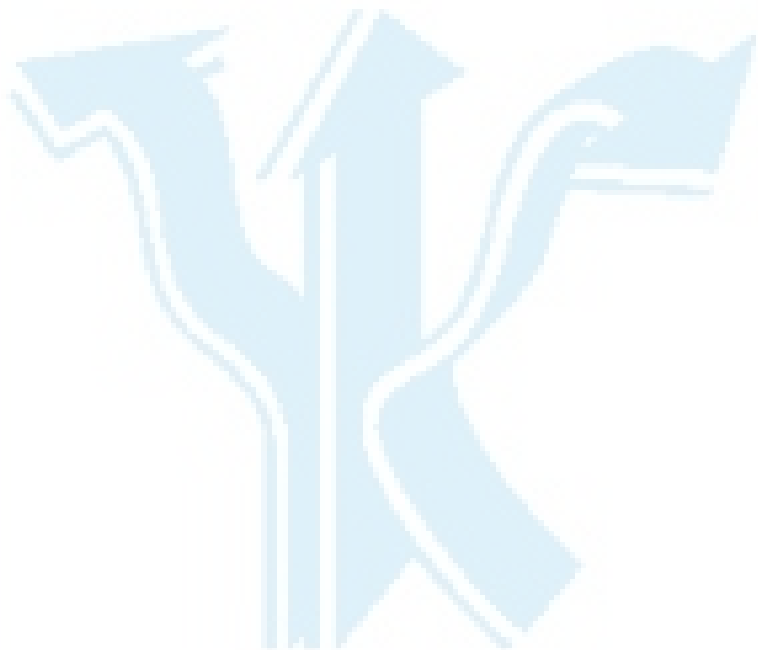
1. *Алешина Ю. Е.* Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. — М., 2000.
2. *Антология* современного психоанализа. — М., 2000.
3. *Базисное* руководство по психотерапии / Под ред. Хайгль-Эверса. — СПб., 2001.
4. *Бауэр М. и др.* Психиатрия, психосоматика, психотерапия. — М.: АЛЕТЕЙА, 1999.
5. *Браун Дэнис, Джонатан Педдер.* Введение в психотерапию: Принципы и практика психодинамики. — М.: Класс, 1998.
6. *Вайсе Дж.* Как работает психотерапия. — М., 1999.
7. *Винникотт Дональд Вудс.* Маленькие дети и их матери. — М.: Класс, 1998.
8. *Гринсон.* Техника и практика психоанализа. — М.: Класс, 1998.
9. *Каплан Г. И., Сэддок Б. Дж.* Клиническая психиатрия. — М.: Медицина, 1994.
10. *Карвасарский Б. Д.* Психотерапия. — М.: Медицина, 1985.
11. *Кейсмент.* Обучаясь у пациента. — Воронеж, 1995.
12. *Кратохвил С.* Психотерапия семейно-сексуальных дисгармоний. — М., 1991.
13. *Куттер П.* Современный психоанализ. — СПб.: БСК, 1997.

14. *Леви Д. А.* Семейная психотерапия. История, теория, практика. — СПб., 1993.
15. *Лейту Г.* Психодрама: теория и практика. Классическая психодрама Я. Л. Морено. — М., 1994.
16. *Лобзин В. С., Решетников М. М.* Аутогенная тренировка. — Л.: Медицина, 1986.
17. *Мак-Вильямс.* Психоаналитическая диагностика. — М.: Класс, 1998.
18. *Макс Люшер.* Сигналы личности. Рольевые игры и их мотивы. — М., 1996.
19. *Маховер.* Рисунок человека. — М., 1999.
20. *Морозов Г. В.* Руководство по психиатрии. — М.: Медицина, 1988. — Т. 2.
21. *Мышляев С. Ю.* Гипноз: Руководство для врачей. — М.: Медиц. кн.; Н. Новгород: Изд-во НГМА, 1999.

Додаткова

22. *Перлз Ф.* Гештальттерапия. — М., 1999.
23. *Приц А.* Психотерапія. — нова наука про людину. — Львів, 1998.
24. *Роберт Джонсон.* Сновидения и фантазии: Анализ и использование. — СПб., 1998.
25. *Роджерс К.* Взгляд на психотерапию: Становление человека. — М., 1994.
26. *Сергей Горин.* А вы пробовали гипноз? — М., 1985.
27. *Слободяник А. П.* Психотерапия, внушение, гипноз. — 3-е изд., перераб. и доп. — К.: Здоровье, 1977.
28. *Стюарт Вильям.* Работа с образами и символами в психологическом консультировании. — М., 1999. — 290 с.
29. *Тарасов Е.* Популярная психотерапия. — М.: Гранд, 1997.
30. *Томэ, Кехеле.* Современный психоанализ. — М.: Класс, 1999.
31. *Фаррелли Ф., Брандсма Д.* Провокационная терапия. — М., 1999.
32. *Филатов А. Т.* Аутогенная тренировка. — К., 1979.
33. *Франц М. Л.* Психология сказки. — СПб., 1998.
34. *Фройд З.* Толкование сновидений: Пер. с нем. — К.: Здоровье, 1991.
35. *Ханскарл Лейнер.* Кататимное переживание образов. — М, 1999.
36. *Шарп Дарэл.* Психологические типы: Юнговская типологическая модель. — СПб.: БСК, 1996.

37. *Эйдемиллер Э. Г., Юстицкий В. В.* Семейная психотерапия. — Л., 1990. — 192 с.
38. *Энциклопедия* глубинной психологии. — М.: MGM-Interna, 1998. — Т. 1.
39. *Юнг и др.* Человек и его символы. — СПб.: Гравис, 1996.
40. *Ялом Ирвин Д.* Экзистенциальная психотерапия. — М.: Класс, 1999.

МАУП

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план дисципліни “Основи психотерапії”	4
Зміст дисципліни “Основи психотерапії”	5
Вказівки до виконання контрольної роботи	9
Теми контрольних робіт.....	9
Питання для самоконтролю	10
Список літератури	13

Відповідальний за випуск *А. Д. Вегеренко*
Редактор *О. М. Коваленко*
Комп'ютерне верстання *А. М. Голянда*

Зам. № ВКЦ-4054

Формат 60x84/₁₆, Папір офсетний.

Друк ротатійний трафаретний. Наклад 50 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП «Видавничий дім «Персонал»
03039 Київ-39, пр. Червонозоряний, 119, літ. XX

*Свідectво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008*